

DOSYA-DERLEME**ÜNİVERSİTE, BİLİM ADAMI VE
AKADEMİSYEN: KÖLELİKTEN
ÖZGÜRLÜĞE DOĞRU***Hatice KARAÇAY*, Hakan MIHÇI***

"Çocukları, gençleri düşler kurmaktan vazgeçirip yanlış doğru söylemeğe, doğruyu aramağa alıştırmak istiyorlar. Çocuklar, gençler doğruyu aramasınlar, görmeğe çalışmasınlar demiyorum, ancak hayallerini işletmezlerse, düşler kurmağa alışmazlarsa, gerçeği, doğruları da sezemezler, göremezler. Hayal, düş gücünden yoksun bir us, kuruyuverir."

Nurullah Ataç, *Günce 1953-1955*, sayfa:239.

GİRİŞ

Üniversite, sadece günümüzde değil, bitirmekte olduğumuz bin yılın başlarında, bir ortaçağ kurumu olarak ortaya çıktığı dönemlerde de, toplumun ilgi odaklarından biri olmuştur. Devlet benzeri bir üst otorite, tartışmaların ilk kaynağı ve aynı zamanda son noktasının konulduğu bir vaaz ve cevaz yeri olarak görülmüştür.

Başlangıçta, teolojinin ve kilise öğretisinin boyunduruğu altında oluşan ve gelişen üniversite, teknolojik ilerlemeler ve değişen üretim ilişkilerinin de etkisiyle, modern zamanlarda evrensel bilimin egemenliği altına girmiştir. İlk bakışta olumlu olarak nitelendirilebilecek bu gelişme, üniversite çatısı altında kendisini anlamlandırma çabaları için köklü değişiklikler getirmemiştir. Dine tapan, varlığını ve çabalarını kilise öğretisinin yaygınlaştırılmasına bağlayan kilise mensupları ve keşişler gitmiş, yerine bilimin gönüllü kölesi olmaya hazır, kendini bilimsel çalışmalara adayan bilim adamları ve akademisyenler gelmiştir.

Artık teoloji ve kilise öğretisi kötüdür; aşığılanmalı ve afaret edilmelidir. Kilise öğretisinin boşalttığı yere evrensel bilim, din mensuplarının kovulduğu mekanlara da bilim adamları ve akademisyenler yerleşmelidir. Bir anlamda tez, anti tezini doğurmuştur. Ancak, acaba senteze ulaşılmış mıdır? Üniversitenin temel işlevinde herhangi bir değişiklik yaşanmış mıdır? Üniversite çatısı altında kendilerini tanımlayanlar kölelikten kurtulabilmişler midir? Kendilerine farklı bir misyon biçebilmişler midir? Özgürleşip, özgür bir toplumun oluşumuna katkıda bulunabilmişler midir? İşte bu ve benzeri sorular, çalışmamızda üzerinde duracağımız ve yanıtlamaya çalışacağımız temel sorulardır.

I. Üniversite: Mutlak İnanç Mekanı

"Mutlak bir inancın ardından mutlak bir inkar gelir."

Atilla İlhan

Günümüz üniversitelerinin Ars Magna (1) çatısı altında öğrenme, araştırma, sorgulama, bilimsel bilgi üretme ve bunları genç dimağlara ileterek geleceğe aktarma rolünü kazanması 19. yüzyıl sonlarına denk düşmektedir. Bugünkü üniversitelerin kökeni 11. yüzyılda Batı Avrupa'da yeşeren Ortaçağ üniversitelerine kadar dayanmaktadır.

Günümüz üniversitesine şekil veren biricik etken evrensel bilim iken, Ortaçağ üniversitelerinin oluşumunun temelinde teoloji yatmaktadır. Teolojik bilginin etrafında biçim alan üniversiteler, her zaman kilisenin görüş ve

* Doktora Öğrencisi, H.Ü. İktisat Bölümü, Araştırma Görevlisi

** Dr., H.Ü. İktisat Bölümü, Araştırma Görevlisi

(1) Latince, Büyük Sanat, bütün diğer bilgi alanlarının temeli olan evrensel bilim.

çıkarlarınca gelişmiştir (2). Kilise, kendi öğretisini en önemli ikna yollarından biri olan üniversite kurumu aracılığıyla toplumun tüm dokusuna yaymıştır. Kilise öğretisi mutlak bir öğretimdir. Kilise öğretisi hakikattir. Buna alternatif bir yaklaşım tahayyül bile edilemez (3). Kilise öğretisi sorgulanamaz, tartışılmaz, öncesiz ve sonrasızdır.

Kilise öğretisinin tartışmasız kabulü, feodalitenin dünya kavrayışıyla örtüşmektedir. Feodalitenin dünya kavrayışı içinde, evrenin değişmez düzeni -Tanrının kullarına sunduğu düzen- insanları tabakalar halinde örgütlemektedir. Bilgi gibi, düzen de değişmez niteliktedir; mutlak, sorgulanamaz ve Tanrı tarafından ancak ayrıcalıklı kullara ifşa edilir (4). Bu yolla kilise öğretisi ve bu öğretilerle biçimlenen ilk üniversiteler, feodalitenin içinde barındığı üretim ilişkilerini idame ettiren ideolojik bir aygıt olma işlevi günümüze kadar geçerliliğini sürdürmüştür.

Aydınlanma çağı, yükselen kapitalist değerler ve modern zamanlar, üniversitenin, "egemen sistemin ideolojik yeniden üretim" işlevini kapitalist sisteme ve onun gereksinimlerine göre yeniden yapılanmasına yol açmıştır (5). Bu yeniden yapılanma sürecinde üniversitelerin işlevi yalnızca ideolojik yeniden üretimle sınırlı kalmamış, "maddi" yeniden üretimi de kapsayacak bir bütünlüğe ulaşmıştır. Kapitalizmin ihtiyacı olan, sistemin çarklarının döndürülmesinde aktif rol alan unsurlar da (mühendisler, hekimler, maliyeciler vb. gibi) artık üniversitedeki yerlerini almaya başlamışlardır (Başkaya, F.; 1999: 63).

Mutlak bir inanç, mutlak bir inkarı peşinden sürüklemiştir. Bir zamanlar toplumun temel dokusunu oluşturan ve hakikate ulaşmada biricik yol kabul edilen kilise öğretisi, bilimsellikten uzak olması nedeniyle, üniversiteden kovulmuştur. Metafizik bir bilgi olarak görülen kilise öğretisi mutlak bir inkar edilme sürecine girmiştir. Aydınlanma çağı, Ortaçağın karanlık dünyasını ve kilise öğretisini

(2) Benzer bir örgütlenmeyi Osmanlı'da medrese çatısı altında gözlemleyebiliriz.

(3) "Kilise öğretisi hakikattir. Bunun dışında kalan herşey pagan saçmalıklardır (Feyerabend, P.K.; 1991a: 315)."

(4) "O halde bilgi bir araştırma ve düşünme faaliyeti sonucunda ulaşılan bir nokta olmayıp, ifşa edilmeleri uygun görülenlere verilen bir armağandır. Bu ayrıcalıklılar da, Tanrının sevgili kulları olan Kilise mensupları, bunların içinde de, daha sevgili kullar olan keşişlerdir (Kılıçbay, M.A.; 1995:151)."

(5) Üniversitenin, egemen ideolojinin yeniden üretimi sürecine olan katkısı sadece kapitalist sistemle sınırlı kalmamıştır. Tarihsel bir denemeden geçen "sosyalist" sistemde de üniversitenin bu temel işlevi kapitalist sistemden köklü farklılıklar göstermemiştir.

insanlık tarihinin çöplüğüne atmıştır.

Din, elindeki tüm malzemeyi bilime devretmek zorunda kalmıştır. Hem de öyle bir devir teslim töreniyle ki, selefi bilim tarafından şiddetli aşağılanma ve azarlanmalara maruz kalarak... Dinin elindeki tüm hazine şimdi yeni bir kulvarda, "bilim kulvarında", kendini bulmuştur. Bilim, "üçüncü dünyanın" (6) tüm nesnelere yetkin bir şekilde kullanarak, toplumu adeta büyülemiştir. Evreni ve insanı anlamada geçerli tek bilgi "bilimsel bilgi", tek doğru yöntem "bilimsel yöntem" ve evreni anlamaya yönelik kabul edilebilir sonuçlara sahip olan tüm çabalar yalnızca bilimsel yöntemlerle yapılanlardır. Bilim dışı herşey anlamsız ve boşa sarfedilen sözcüklerdir. Din, büyü, yıldız bilimi, moksa (7), akapunktur vb. bilim dışı safsatalardır ve bilimsel bilgi üretim mekanı olan üniversiteden dışlanmalıdır. Evreni anlamaya yönelik her türlü çaba "bilimsellik ölçütünden" geçmelidir.

Bilimsel bilgi üretim ve pazarlama merkezi olarak görülen üniversiteler bilimsel bilgi dışında diğer bilgi alanlarını da içeren farklı bölümleri kapsamına rağmen, toplumda ve akademik çevrede patolojik bir düzeyde bilimsellik kaygısı yaşandığından, mesleki eğitime dayalı teknik bölümler veya Güzel Sanatlar Fakültesine bağlı bölümler kendilerini bilimsellik sınıflaması içine yerleştirmeye çalışmışlardır. Dursun Ayan bu durumu şu şekilde dile getirmektedir: "Hatta bilimsellik öyle bir noktaya gelmiştir ki bilimsel felsefe, gerçekçi sanat, bilime dayalı mantık dini gibi kullanımlar oldukça yaygınlaşmış, sanatçılar bile sanki mantık ve entelektüellik (akıllıcalık) söylemleriyle estetiğin bilimden farklı olduğunu bile unutturmasına bilimsellik düşkünlüğü göstererek bilimselci bir ülküye benimseyebilmiştir (Ayan, D.; 1999: 92-93)."

Bilim, toplum ve kendi dışındaki evreni anlamaya yönelik diğer bilgi alanları üzerindeki egemenliğini ve "tekliliğini" kayıtsız şartsız elde etmiştir (8). Bir iddia veya akıl yürütme şekline ya da araştırmaya "bilimsel" nitelemesi, bir tür geçerlilik, özel türde bir güvenilirlik ima etmesi istenildiğinden, her türlü söylem "bilimselliğe" sığdırılmaya çalışılmaktadır. Böylece, söylemlerin özellikle

(6) Burada üçüncü dünya terimi Popper'in üç dünya tezine dayanmaktadır. Buna göre, birinci dünya fiziksel dünya, ikinci dünya tinsel dünya (arzularımızın, umutlarımızın, düşüncelerimizin dünyası), üçüncü dünya da "nesnel anlamda idelerin" dünyasıdır. Kitaplar, makinalar, filmler, bilgisayarlar, resimler, dil, şiirler, anlatılar, emirler, dualar, sözleşmeler üçüncü dünyanın nesnelere aittir. Üçüncü dünya kabaca tüm kültür kalıtı olarak görülebilir (Magee, B.; 1990: 51-58).

(7) Bazı bitki yapıklarını yakarak yaraların dağılması.

(8) "Bilimin günümüzdeki egemenliği, sahip olduğu kıyaslamalı üstünlüğünden değil, yarışmanın onun kazanacağı biçimde düzenlenmiş olmasından ileri gelir (Feyerabend, P.K.; 1991b: 125-126)."

sağlam ve belki de tartışma götürmez olduğu ortaya konmaya çalışılmaktadır (Chalmers, A.; 1994:23).

Bu noktada, Feyerabend'in şu tespitleri anlamlı gözük-
mektedir: "Böylece, bilimin efsaneye bilimsel felsefeden
daha yakın olduğunu kabule hazır olmalıyız. Bilim, insan
tarafından geliştirilmiş olan düşüncenin birçok biçimlerin-
den biridir, en iyisi olmak zorunda değildir. Gürültücü,
dikkat çekmeye çalışan, saygısızdır bilim, yine de onu belli
bir ideolojiye bağlı olarak kabul etmeye hazır, ya da ona,
onun üstün yanlarını ve sınırlarını incelemeyen bağlı-
vermiş kişiler için üstünlük taşıır (Feyerabend, P.K.; 1991a:
311)."

Özet olarak üniversitenin, bir kurum olarak ortaya
çıktığından günümüze kadar geçen süre içerisinde,
toplum içinde üstlendiği temel işlev değişmemiştir:
Egemen üretim ilişkilerini yeniden üretmek ve bu ilişkilerin
kurumsallaşmasına katkıda bulunmak. Bu temel işlev, aynı
zamanda üniversitenin mutlak inanç mekanına dönüş-
mesine de yol açmıştır. Başlangıçta kilise öğretisinin elinde
oyuncak olan üniversite, hızlı teknolojik gelişmelerin
kökeninde yatan bilimsel değişikliklerden de etkilenerek,
zaman içinde bilimin boyunduruğu altına girmiştir. Kilise
öğretisi yerini evrensel bilime, keşifler ise bilim adamı ve
akademisyenlere bırakırlarken; üniversiteler sadece kabul
değiştirmiş, özlerini korumuşlardır.

II. Akademisyen mi, Bilim Adamı mı, Bilgi Hamalı mı?

"Zalımın elinde oyuncak oldum."

Bir Halk Türküsünden

Evrensel bilginin üretildiği mekan olan üniversiteleri
egemen sistemin ideolojik yeniden üretim aracı olarak
kabul ettiğimiz koşulda, genel olarak bilim adamının ve
üniversitede görev yapan akademisyenin bu yeniden
üretimdeki rolünü tartışmamız gerekmektedir. Mutlak bir
inanç mekanı olarak tanımlamaya çalıştığımız üniversitede
akademisyenin ve bilim adamının bu inancı yeniden
üretimdeki payı ne olabilir; kilise ve kilise çevresindeki
insanlardan bir akademisyeni ne kadar ayırabiliriz;
akademisyen mutlak inancın kölesi olmuş mudur? Bunun
gibi soruların yanıtlayabilmemiz için öncelikli olarak bilim
adamı ve akademisyenin tanımını yapmamız gerek-
mektedir.

Bilim adamı ile akademisyen bir ve özdeş değildir. Eğer
öyle olsaydı, Yalçın Küçük (1981: VII)'ün de vurguladığı
gibi, bilim adamı, İngilizcesiyle Scientist, Osmanlıcasıyla
alim ile öğretim üyesi veya akademisyen, İngilizcesiyle
instructor, Osmanlıcasıyla müderris ayrı kavramlar olarak
kullanılmazdı. Bilim adamı, bilimsel yöntemler izleyerek
araştırmalar yapan, bilimsel yasalar üretmeye çabalayan,
bilinmeyene ulaşmaya çalışan bir insandır. Bilim adamı
akademisyen olmak zorunda değildir. Akademi çatısı

dışında da bilim üretilebilir ve üretilmektedir. Benzer
şekilde, akademisyen de, bilim adamı olmak zorunda
değildir. Teknik ve mesleki bölümler ile güzel sanatlar gibi
bilimsellik içermeyen alanlarda da akademik kariyer yapıla-
bilmektedir. Bir akademisyen, araştırmacı, sorgulayıcı, yara-
tıcı özellikleriyle bir bilim adamıyla ortak yanlar taşıya-
bilmektedir. Ancak bundan her akademisyenin bilim
adamı olduğu ve olması gerektiği sonucu çıkartılamaz.
Bir akademisyen öğrenmenin araştırmanın, sorgulamanın
yanında öğretme misyonunu da yerine getirmek zorun-
dardır.

Y. Küçük, bu misyonu akademisyenliğin olmazsa
olmazı olarak görmekte ve şu şekilde betimlemektedir:
"Öğretim üyeliği ile kitapların sayısını veya bilime katkı
karıştırmamak gerekiyor. Öğretim üyesi yetiştiricidir.
Öğrencilerini yetiştirir. Bu, yine iktisatçının terminolo-
jisiyle, genişlemesine, widening, yatırım veya etkidir. Bir
de derinlemesine, deepening, etki veya yatırım var. Bu,
öğretim üyeliğinin ikinci koşulu. Bu, öğretim üyesinin
yetiştirdiği asistanları ve yönettiği master, özellikle de ,
doktora tezleri ile ölçülüyor (Küçük, Y.; 1981: IX)."

Ayrıca, bir akademisyen diğer bilgi dallarını da kapsa-
dığı için bilimsel yasalar üretmek zorunda değildir. Kendi-
sinden önce üretilen yasaların salt uygulayıcısı olmak ve
bunları kendinden sonra gelecek nesillere aktarmak bile
"iyi" bir akademisyen için yeterli görülebilir. Günümüz
üniversitesinde, hakir görülüp aşağılanmasına rağmen,
bir akademisyen için "alimlik"den çok "muallimlik" veya
daha yaygın kullanımıyla "Hocalık" önemlidir. İyi bir Hoca
olabilmek için ise, çok sayıda bilimsel yayın yapmak değil
(9) , iyi ders vermek, verdiği dersi sevmek ve kendinden
sonra gelecek Hocaları yetiştirmek gerekmektedir. Oysa,
günümüz üniversitesinde, ardı arkası gelmeyen "humma-
lı" bilimsel yayın faaliyeti içinde bulunan akademisyenler
için, en büyük angarya ders vermek ve öğrencileriyle
görüşmek olmuştur. Bu "angaryayı" hafifletmek için
sıklıkla başvurulan yöntemler arasında, görüşme saatlerini
kısıtlamak, derslere mesleğe yeni başlayan asistanları
göndermek veya dersin önemli bir bölümünün anlatımını
öğrencilere bırakmak gibi yöntemler gelmektedir.
Buradaki temel prensip ders "yükünün" azaltılmasıdır. Hat-
ta mümkünse, derslere girilmemeye bile çabalanmakta-

(9) Son yıllarda, modern akademik camia içinde çok sayıda
yayın yapmak, "bilimsel" bir dürtünün değil, artan rekabetin
bir sonucudur. Akademisyenler, akademik yükselmeler için,
anlamlı sonuçlara ulaşma olasılığı giderek düşen bir kitap ve
makale seli içinde yüzmek zorundadırlar. Ya
yayınlayacaklardır, ya da mahvolacaklardır (publish or per-
ish!). Henry Rosovsky'ye göre, bu aşırı yayın sorununu önlemenin
bir yolu da, başlangıçta bütün akademik atamaların profesör
ünvanıyla yapılması olabilir. "Bu atamadan sonra
yayımlanacak her kitap otomatik olarak rutbe gerilemesine
neden olacaktır. Bu durumda herkes ancak söyleyeceği çok
önemli şeyler olduğuna inandığında kitap yayımlayacaktır
(Rosovsky, H.; 1998: 86)."

dır (10).

Bu çalışmada, bilim adamı ile akademisyenin bir ve özdeş olmadığını vurgulamamıza rağmen, bilim adamı kimliğini apolet olarak sürekli omuzunda taşıma meraklısı akademisyen tipiyle ilgileneneğimizden, bazı yerlerde iki tanımı birbirinin yerine ikame ettiğimizi de belirtmemiz gerekmektedir.

Bilginin, özellikle de bilimselliğin kutsandığı modern dünyada akademisyen, bilim adamı kimliğini akademik kimliğinden önce kullanma eğilimindedir. Bilimin yıkılmaz gücü karşısında akademisyen, bir taraftan bu güç ilişkisinden pay alabilmek, diğer taraftan da elde ettiği payı korumak adına bilimin genel geçer egemenliğini sürdürmeyi bir "bilim neferi" olarak kendine misyon edinmiştir. Evrensel bilimin üretildiği üniversitelerde "kurtarılmış bir bölge" yarattıklarını zanneden akademisyenler, özgür (ve özgün!!) araştırmalar yaparak "özgür düşünceyi" geliştirdikleri sığınaklarında ("fil dişi kulelerde") sıradan insanlardan yalıtılmış olmanın tadını çıkaran ukala insan tavrına bürünmektedirler.

Hakikate ulaşmada bilimsel yöntemin tek yöntem olduğu ve bunun dışındakilerin safsata olduğu düşüncesini, katıksız ve sorgulamasız olarak, mutlak bir şekilde kabul eden bir akademisyen, iyi bir bilim adamı ve iyi bir akademisyen olmanın temelinde yatan sorgulayıcılık özelliğini baştan kaybetmektedir. Akademisyen, kendisinin de oluşumunda katkıda bulunduğu ve toplumun bütün hücreleriyle benimsediği "bilim" gücüne tapınmakta ve bir bilim neferi olarak, bu güce tapınmadan kendisine düşen payı (rantı mı demeliyiz?) almaktadır.

Tapınmada sorgulama yoktur; mutlak bir inanç vardır. Tapınma köleliği getirir. Kölelik ise, "ister iyiye ister Tanrı'ya yapıyor olsun, içine düşülebilecek durumların en aşağısıdır (Feyerabend, P.K.; 1991a: 133)." Bilime tapınan akademisyen (ya da bilim adamı) üniversitenin mutlak inanç mekanı olma işlevine bilimin kölesi olarak hizmet etmektedir.

Akademisyen, bir taraftan bilim adamı olmanın rantını yerken, diğer taraftan da kendi eliyle yaratmış olduğu Leviathan'ın (11) kölesi olmakta; bir tür bilgi hamalına

(10) "Onlara göre araştırma adı verilen daha büyük bir tanrı uğruna dersler dikkatsizce hazırlanır, öğrencilerle görüşme saatlerine boş verilir, öğrenciler baştan savılır. Ama, bunlar, araştırma bahanesi olmadan da görülebilen davranışlardır (Rosovsky, H.; 1998: 82)."

(11) Yahudi mitolojisindeki dev bir deniz canavan. Thomas Hobbes, Leviathan adlı kitabında bu canavarı hiç bir birey tarafından sorgulanamayacak olan ideal devleti tanımlamak için kullanmıştır. Bu çalışmada ise, toplumun hiç bir kesimi tarafından sorgulanamayan bilimsellik canavarına gönderme yapılmaktadır.

dönüşmektedir. Mutsuz, tatminsiz, coşkuz ama bilim adamı (ya da akademisyen) olmaktadır. Öğrenen, öğreten, araştıran, sorgulayan, bilimsel yasalar üreterek bu yasalarla ustalıklı oynayan bir birey olmaktan çıkmakta; bilgiler ve yeni teoriler içinde boğulan, bilim canavarından aldığı gücün altında ezilen/güçsüzleşen bir akademik köle olmaktadır. Ahmet İnam, bu süreci, oldukça kapsamlı bir şekilde şöyle betimlemektedir:

"İş adamına, memura dönüşen akademisyen, kendisine verilen ev ödevlerini yapan, sıkıştığı dar alanın dışına çıkabilecek bakış, anlayış genişliğinden yoksun, uğraştığı, örneğin, mühendislik, tıp alanındaki sorunları bilimin "has", "temel" sorunları sanan, çoğu zaman sığılığında, ufuksuzluğundan kaynaklanan, öz eleştiri yoksunluğunun bir göstergesi sayılabilecek, kibir sahibi biri olma yolunda. Uzman olmanın, "az bulunur olmanın", kasıntısının yanında; (...) yaşama deneyiminin sığılığı, (...) bu kibirlerini pekiştiriyor. Ne bahçeleri var bu insanların, ne gökleri! (...) İçinde özgürce, korkmadan kendileriyle karşı karşıya gelebilecekleri, yüzleşebilecekleri bahçeleri yok! Bu boşluklarını kibirleriyle kapatmaya çalışıyorlar. Bahçesizlik ve göksüzlük onları karamsar, yılgın, mutsuz kılıyor. Bir yığın ayrıntı ve vıdı vıdıyla uğraşarak boşluklarını kapatmaya çalışıyorlar. (...) Gönüllerinde akademisyenlik ateşi yanmayan bir yığın yanlış adam, kurnaz adam, kendilerine uygun bir meslek şirketi bulamadıkları için akademik hayatın içinde serseri mayınlar gibi dolaşıyorlar. Ne coşkuları var yaptıkları işe, ne büyük hedefleri, amaçları... Akademik postun sağlayabileceği sözde toplumsal, varsa, ekonomik olanaklardan faydalanmak istiyorlar. (...) Akademik kibirin yanında bu akademik kurnazlık, akademisyen insanın ahlaki karakterini belirleyen en önemli öğelerden biri oluyor (İnam, A.; 1999: 138)."

Bilim adamı maddi bir üretimden uzak kalmanın yarattığı tatminsizlikle, sahip olduğu kimlikleri kullanarak, toplum üzerinde daha büyük bir baskı yaratmaktadır. Üretimden uzak kalması, onu bilgi tüketicisi ve pazarlayıcısı kılmakta; üstelik bunun bilincinde olmamasıyla yaşamını daha kolay katlanılabilir hale getirmekte ve elitist tavırlarıyla toplumun bilime olan mutlak inancını pekiştirip, toplumu da bilimin kölesi yapmaktadır. Başka bir deyişle, hem kendisi bilimin kölesi olmakta, hem de toplumun geri kalanını bu köleleştirme kervanına katmaktadır. Bu mutlak inanç yaratma işlevini, bulunduğu mekan olan üniversite aracılığıyla, dolaylı ya da dolaysız çeşitli ikna yöntemleriyle sürdürmektedir. Teknoloji ve bilimin köleleştirdiği insan tipini oluşturarak bireyi tarihin öznesi olmaktan çıkartmakta ve insanı kendi yarattığı canavarın kölesi yapmaktadır (12).

Yaşadığımız "bilgi çağında", bilgi araç konumundan

(12) "Bugün bildiğimiz biçimiyle bilim ya da geleneksel felsefe çizgisindeki 'hakikat araştırması' bir öcü yaratıyor mu? İnsana zarar verip, onu çekilmez, düşmanca duygularla dolu, bencil, sevinçten ve mizah duygusundan yoksun varlıklara dönüştürüyor mu (Feyerabend, P.K.; 1991a: 189)?"

amaç haline dönüşmekte, akademisyen bilinçsiz ve amaçsız bir şekilde yeni bilgilerin, yeni teorilerin, kitapların, makalelerin içinde boğulan bir bilgi taşıyıcısı olmaktadır.

Bilimsellik canavarının yarattığı manevi tatminsizlik (13) ve hasır altı edilmiş yetersizlik duygusu, akademisyeni, bir taraftan daha elitist tavırlara yöneltirken; diğer taraftan da elde ettiği kimliklerden kazanabileceği rantları arttırma çabası içine sokmaktadır. Akademisyen, kimi zaman entelektüel veya aydın, kimi zaman da bilim adamı veya akademisyen gibi her biri ayrı çekiciliğe sahip olan kimliklere bürünerek; bu kimliklerin beraberinde getirdiği rantların tümüne ulaşmaya çalışmaktadır.

Bu kimliklerden elde edilebilecek rantları tek tek ele alacak olursak, karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: (14).

a) **Akademik iktidar rantı:** Akademisyenin herşeyden önce üniversite hocası olmasından, yani sahip olduğu akademik ünvanın yarattığı prestijden kaynaklanan rant; bu ünvan ile ulaşılan çeşitli mevkiler (Bölüm Başkanı, Enstitü Yönetim Kurulu Başkanlığı veya üyeliği, Dekan, Rektör vb. gibi) ve bu mevkinin bizzatı kendisinin yarattığı manevi tatmin duygusu.

b) **Bilimsel iktidar rantı:** Bilimin egemenliğini sürdürdüğü toplumda "bilen" bir bilim adamı olmak ve bununla toplumun geri kalanına manevi baskı yaratmak. Akademik ünvanından yararlanarak bilim-teknoloji kurumlarında görev yapmak. Kendi alanına giren özel veya kamu kuruluşlarında akademik ünvanını kullanarak yarı-zamanlı ve hatta tam zamanlı olarak danışmanlık, yönetim kurulu üyeliği vb. gibi görevler üstlenmek.

c) **Bilimsel prestij rantı:** Yapılan çalışmalardan elde edilen ödüllerin, bitirilmiş tezlerin, çoğu zaman sağırklar diyaloguna dönüşen üniversite veya diğer kurumlarda genç akademisyenlerin tebliğ sunmuş olmak, akademik

(13) Akademisyen söz konusu olduğunda, tatminsizliğin boyutu sadece manevi tatminsizlikle sınırlı değildir. Genelde bütün dünyada, özelden de gelişmekte olan ülkelerdeki akademisyenler aynı zamanda ciddi sayılabilecek bir maddi tatminsizlik sorunuyla karşı karşıyadırlar. Maddi tatminsizliği telafi edebilmek için de, çoğu zaman akademik etikle bağdaşmayan yollara baş vurmaktadırlar. Hatta, Türkiye örneği söz konusu olduğunda akademisyenlik, danışmanlık, Yönetim Kurulu üyeliği gibi "birincil derecede önemli" işlerin yanısıra yürütülmeye çalışılan bir faaliyet konumuna indirgenebilmektedir.

(14) Aşağıdaki sınıflamaların başlıkları Pierre Bourdieu'nün Homo Academicus kitabında Profesörlerin "akademi alanı"ndaki konumları, alan içindeki gerilimlerin/hiyerarşi ilişkilerinin tablolarına yansıtılmasından esinlenilmiştir. Ayrıntılar için Bourdieu'nün kitabını inceleyen Göker (1999: 226-227)'e bakılabilir.

yükselme sağlamak için; rüştünü ispatlamış akademisyenler için de manevi tatmin, hem ziyaret hem ticaret, yeme-içme, akademik camiayı bir arada görme ya da para kazanmak için bilimsellik kaygısıyla düzenlenen kongrelere katılmalarının sağladığı prestij.

d) **Entelektüel ve aydın olarak tanınmaktan elde edilen rant:** Yüksek lisans ve/veya doktora derecesinin alınmasıyla otomatik olarak entelektüel ve aydın kimliğinin kazanılmasının yarattığı rant. Gazete ve dergilerde yazı yazmak, ortak bildirilere imza atmak, televizyon programlarına tartışmacı veya uzman görüşünün beyanı için katılmanın toplum üzerinde yarattığı itibar (15) ve aynı derecede önemli olabilecek maddi kazanç (16).

e) **Siyasi iktidar rantı:** Hükümette ya da çeşitli partilerde veya bir aydın olarak sendikalarda araştırmacı/danışman/uzman olarak görev yapmanın yarattığı manevi ve maddi rant.

Toparlayacak olursak, kendi yarattığı ve topluma benimsettiği bilim canavarının kölesine dönüşerek bir tür kişilik bölünmesi yaşayan; bu bölünmenin getirdiği iç huzursuzluklar ve manevi tatminsizlikler altında ezilen akademisyen, bilim adamı özelliklerini yitirip bilgi hammalına dönüşmüştür. Onun için ne öğrenmenin, ne sorgulamanın, ne cesaretin, ne öğretmenin, ne de yeni nesiller yetiştirmenin bir anlamı kalmıştır. Karşı karşıya bulunduğu maddi ve manevi sıkıntılar onu, etik kaygıları bir kenara bırakıp rant kollayıcı (rent seeking) faaliyetler içine yöneltmektedir.

III. Özgür Bir Toplumda Akademisyen (Bilim Adamı)

"Gerçek Dadacı olmak için karşı Dadacı olmak gerekir."

Hans Richter

Bu aşamaya kadar, üniversitenin konumuna, bilim adamı ile akademisyen arasındaki ilişkilere, tarihsel gelişimi çerçevesinde, değinilmeye çalışıldı. Bir anlamda, durum tespiti yapmak üzerinde odaklanıldı. Çalışmanın geri kalan bölümünde, geleceğe yönelik beklentilerimizden, daha doğru bir deyişle, "hayallerimizden" veya "ütopyalarımızdan" söz etmeyi uygun buluyoruz. Bu doğrultuda,

(15) Nur Vergin (1999: 52-53)'e göre, bu durumdan memnun olmayan yok gibidir. Akademisyenin bir aydın olarak toplum üstündeki itibarı artarken, gazete okuyucuları ve televizyon izleyicileri de resmi ünvan sahibi bilim adamlarının kendilerine hitap etmelerinden hoşnuturlar.

(16) Burada entellektüelin veya aydınının ideolojik tercihlerinden çok, eyleminin kendisi önemlidir. Entellektüelin liberal, islamcı veya marksist olması elde etmeye çalıştığı rant açısından herhangi bir farklılık yaratmamaktadır.

özgür bir toplumda bilim adamının veya akademisyenin işlevini göz önüne alarak; sahip olması gereken temel özellikleri ortaya çıkartıp betimlemeye çalışacağız. Bunu yaparken, bir bilim adamı veya akademisyende olması gereken özellikleri maddeler halinde ele almayı uygun gördük.

Bilim adamı (akademisyen) sorgulayıcı olmalıdır. Bilim adamı öncelikle bir araştırmacıdır. Yapılmamış ve bulunmamış olanı araştırır. Bilim adamı bir dedektife benzetilebilir. "Dedektif bir ilke olarak kanıt toplamaz. Genellikle resmi polislin topladığı kanıtlar üzerinde düşünür. Her kanıt ile "resmi teori" arasındaki uyumsuzluklar ve kanıtlar arasındaki tutarsızlıklar üzerinde düşünür (Küçük, Y.; 1985: 588)." Tutarsızlıklar bilim adamının güdüleyicisidir. Bilim adamı bir gözlem adamı olarak tutarsızlıkları görmeli, sorgulamalıdır. Sorgulayıcılık, daha önce değindiğimiz tüm "kimlikler" (bilim adamı, akademisyen, aydın) için, temel belirleyici özelliklerden birisidir. Sorgulama, ilerlemenin motorudur. Bilim adamı, güce tapınmanın verdiği rehavete kapılma lüksüne sahip değildir. Bilim adamı bir kilise adamı değildir.

Evreni anlama çabası içinde olan bilim adamı, ilerlemeye ayak bağı olacak, bilimin kendisi dahil, her türlü gelişmenin karşısında durma cesaretini göstermelidir. Bunu yapabilmeyen ön koşulu sorgulayıcılık özelliğini yitirmemek ve eleştirel bakış açısını kaybetmemektir.

Bilim adamı (akademisyen), bilim şövenliğine kapılmamalıdır. Bilim adamı bilimin yaşamı anlamlandırmadaki rolünü sorgulamalı ve gerekirse "bilim düşmanı" olmayı da göze alabilmelidir. Bilimin kendisinin, bir yabancılaşma değil, insancıl (hümanist) gelişimin bir aracı olduğunu unutmamalıdır. İnsanlığı geliştirebilecek bilim dışı diğer alanlardan da faydalanılabilecek olasılığını göz ardı etmemelidir. Çünkü, evreni, doğayı ve insanı anlamının/keşfetmenin birden çok yolu vardır. Bilim bir hiyerarşik yapı içerisinde merdivenin en üst basamağında bulunmak zorunda değildir. Bilim adamı da, bilimi, bilim dışı alanlar üstünde baskı kuran bir aygıtı dönüştürmekten kaçınmalıdır (17).

Bilim adamı (akademisyen) bir aşk adamıdır. Sorgu-

(17) Bu noktada, İnam'ın tespitlerine katılmamak elde değildir: "Ne bilim belli bir bilim felsefesinin tekelindedir ne de insan ve doğa ve de uçsuz bucaksız evren anlaşılması için bilimin tekelinde olmak zorundadır. Yaşanılanın anlaşılıp açıklanması için (adına bilimsel diyelim, demeyelim) sayısız yollar vardır. İyi ki de vardır, bu, insanın önüne açılmış ne büyük bir olanaktır..."

Bu denli anlama ummanında, olanca genişliğiyle önümüzde açılan mana ufkunda yaşamaya çabalayan insana, "bilimsellik budur, farklı düşünürsen bilim düşmanı olursun" demek, hangi psikolojinin, hangi ideolojinin sonucudur. Nasıl bir inançtır ki o, yaşama sevincimizi, bilimi gönlümüzce yaşamayı, anlamayı önüyor (İnam, A.; 1994: 11)."

layıcı, eleştirel bakışa sahip bilim adamı aynı zamanda bir hülya adamıdır. Bilim adamı, bilinmeyenin büyüüne kapılıp, ona ulaşmanın sonucundan değil, kat ettiği aşamalardan haz almaktadır. Nasıl ki, Ferhat'ı Ferhat yapan Şirin'e olan aşkı değil; Şirin'e olan aşkının getirdiği zorluklara göğüs germedeki tutkusunu ise, bilim adamını bilim adamı yapan da elde ettiği sonuçlar değil; bilinmeyene ulaşma sürecinde girdiği dünyanın büyüüne olan tutkusudur. Bilim adamı, araştırma nesnesine sevgi ile yaklaşabilmeli, onunla bütünleşebilmelidir. Coşkusunu, tutkusunu, heyecanını, sevincini hiç bir zaman yitirmemelidir.

Bilim adamı (akademisyen) inanç adamıdır. Eleştirel bakışını, coşkusunu, tutkusunu olduğu kadar bilim adamı düşlerini, umutlarını da yitirmemelidir. Düşlerine, umutlarına inançla sarılmalıdır. Bilim adamı bir inanç adamıdır. Bilim adamında bakışta orjinalite ve inançta cesaret gereklidir (Küçük, Y.; 1985: 584).

Bilim adamı herşeyden önce insanlığa hizmet etme misyonunu bilim aracılığıyla gerçekleştirecek bir bireydir. Dolayısıyla, bilime olan inancını kaybetmesi, varoluş nedenini yok etmesini ve kendine yabancılaşmasını getirir. Daha da önemlisi, insanlığı ileriye yönelten bir sistemi (bilim) inkara yol açar. Bilim adamı inançsız bir adam olmamalıdır. Bizim reddettiğimiz bilim adamının bilime olan inancı değil, inançtaki mutlaklığıdır. Sorgulanması ve üstesinden gelinmesi gereken bilime olan mutlak inançtır. Bilime olan inanç, bilim adamında gerekli olan sorgulayıcılık özelliğini geri plana atmamalı; ya da, daha önce eleştirdiğimiz mutlak inanca yönelmemelidir.

Bilimin insanlığı ilerletmede önemli bir yol olduğu inancı bilim adamının kuşku duymayacağı bir inanç olmalıdır. Bilim, insanın yaşamını anlamlandırmada yararlandığı bir kaynak, belki de en önemli kaynak olmuştur. Sorgulayıcılık, bilimin evreni, yaşamı, insanı anlamasında hayati bir kaynak olduğu inancıyla çelişkili değildir. Bununla birlikte, bilim adamı bilim şövenliğine kapılarak alternatif yolları göz ardı etmemelidir. Örneğin, alternatif tıbbın yararlanılabilecek yönlerini bilimsellik uğruna gözden çıkarmamalıdır.

Temel amaç, evrenin ve insanın anlaşılması ise ve bu amaca ulaşmada bilim dışı yolların da katkıda bulunma olasılığı var ise, bu olasılık "bilim dışılık" söylemiyle göz ardı edilmemelidir. Hatta bilim adamı, bilimin tıkanığı noktalarda, bilim dışı yolların bu tıkanıklığın giderilmesinde rol oynayabileceğini hesaba katabilmelidir.

Kısacası bilim adamı, sorgulayıcılık özelliğinden taviz vermeden ve mutlak inanç batağına saplanmadan, bilime olan inancını sürekli canlı tutmayı başarmalıdır.

Bilim adamı (akademisyen) belli bir dünya görüşüne/ideolojiye sahip siyasi bir bireydir. Önceki kısımda belirtildiği gibi, akademisyen, akademik kimliği yanında bilim adamı, entelektüel, aydın kimliğini kullanma hakkını ken-

deinde görmektedir. Dolayısıyla, bu kimliklerin beraberinde getirdiği sorumlulukları da üstlenmek durumundadır. Bir akademisyen, öznel ve nesnel koşullar çerçevesinde, gerektiğinde aydın ve entelektüel kimliğine bürünme, gerektiğinde de "iş bölümü ve uzmanlaşma" ilkesine sadık kalma söylemiyle hareket edip deve kuşu gibi davranma lüksüne sahip değildir. Akademik başarı ile siyasi ve örgütlü mücadele arasında ters orantılı bir ilişki (trade-off) olduğu aldatmacasına kapılmamalıdır (18).

Akademisyen (bilim adamı) "tarafsız", bütün siyasi görüşlerin "üstünde", ideolojik yaklaşımlara mesafeli ve nesnel bakan bir kişiliğin saf temsilcisi değildir. Özellikle Sosyal Bilimler alanına giren çalışmalar açık veya örtük olarak belirli ideolojilere temel hazırlayabildiği gibi, bu ideolojilerin yaygınlaşmasına ve kamusal alan içinde genel kabul görmesine de hizmet etmektedir. Bilimsel etik bu durumun açık deklarasyonunu, bir başka deyişle, bilimsel çalışmaların siyasi/ideolojik arka planının net olarak ortaya konulmasını gerektirirken, şarlatanlık tarafsızlığa, sözde nesnellığe ve gerektiğinde de ideolojiler üstü olmaya vurgu yapar. Bilimsel etik yoksunu şarlatanların tavrı asıl dikkat edilmesi gereken tavidir. Çünkü tarafsızlık, nesnellik, apolitiklik, ideolojiler üstü olma gibi vurgular genellikle yapılan çalışmaların alıcılarının bu çalışmalara itibar etmemeleri için yeterli neden olarak görülmezler. Tam tersine, bu vurgular, özellikle uzman olmayan okurlar için, olumlu özellikler olarak algılanıp çalışmaların temel bulgularının yaygın olarak kabul görmesine yol açabilir. Oysa, bu tür çalışmalar örtük olarak belirli ideolojilerin - çoğunlukla egemen ideolojilerin- yeniden üretilmesine yarayan çalışmalardır. Burada eleştirilen nokta yapılan çalışmanın ideolojik ve siyasi arka planından veya araştırmanın öznesinin siyasi görüşlerinden çok, göz ardı edilen etik sorunudur.

Akademisyenin (bilim adamının) mutlak olarak bir dünya görüşünün olması ve yaptığı çalışmaları bu görüş doğrultusunda yönlendirmesinden daha doğal bir şey yoktur. Doğal olmayan ve bilimsel etiğe uymayan, bu yaklaşımın tarafsızlık, nesnellik gibi kavramlar arkasına sığınılarak gizli gizli gerçekleştirilmesidir.

Akademisyen (bilim adamı) bir bilgi hamalı değil, özgür ve özgün düşünen bir bireydir. Akademisyen bilinçsiz ve amaçsız bir biçimde yeni bilgiler, teoriler, kitaplar içinde boğulan bir bilgi taşıyıcısı değildir. Bilgi deposu oluşturma, kendisini bir bilgi bankasına dönüştürme yanlısına düşmemeli, bilgi ve bilimin kölesi olmamalıdır. Düşgücünü, yaratıcı ve özgün düşüncüyü geliştiremeyen, insana dair sevgi, tutku gibi duygulara uzak, soğuk bir "uzman" olmamalıdır. Bir bilgi tüketicisi değil, doğanın kendisine sunduğu yetenekleri ve duyguları kullanarak yaşamı anlamlandırarak bir bilgi üreticisi olmalıdır. Kendi doğasıyla - aşkıyla, inadıyla, hüznüyle, hülyasıyla, yaratıcı

lığıyla- barışık özgür bir bireyin üretkenliğine soyunmalıdır (19).

Akademisyen, özgür bir toplumda özgür birey yaratma çabasında olmalıdır. Öğrenmenin zevkini, "öğrenmeyi öğrenmeyi", yaratıcılığı dışlayan, kaba bir eğitime dönüşen üniversite eğitiminde, birey, bireysel kimliğini, kendi dünyasını anlamlandırma gücünü, öz güvenini, istek ve ideallerini -toplumun dayattığı değil, kendisini tanımanın sonucunda ortaya çıkan kendi doğasına uygun istek ve idealler- keşfetme güdüsünü kaybedecektir. Bu noktada, akademisyen, toplumda özgür ve özgün bireyler yaratma misyonunu üstlenmelidir. Özgür bireyler yaratabilmesi için, öncelikle akademisyenin kendi doğasıyla barışık, özgür bir birey olması gereklidir. Yapılanı aktarma görevini yerine getirirken, uzman olmanın verdiği sahte özgüvenle öğrencilerinin öz güven kaybına yol açmamalıdır. Onların hülyalarını, düşgüçlerini, yaratıcılıklarını törpülememeli, her bireyin kendi özgünlüğünü ortaya çıkarma çabasına destek vermelidir. Kendi ölçütlerine göre, kendi haklarına ilişkin kararlar almayı "öğrenmiş" bireylerin yetiştirilmesine zemin hazırlamalıdır. Bilim şövenliğinden kaçınan, özgür düşüncüyü serbest bırakan akademisyen, "bilen" değil, öğrenen bir birey olarak, öğrencilerinin bireysel kimlik, kişisel özgürlük ve özgünlüğünü geliştirecek bir yaklaşım biçimi sergilemelidir (20).

Buna paralel olarak, üniversiteler meslek edinme mekanı, üniversite eğitimi ve eğitim için harcanan paralar da "maddi" bir yatırım aracı olarak görülmekten çıkarılmalıdır. Üniversite, "hem her toplumun, her kültür alanının, hem de bütün insanlığın lüksü olarak, doğrudan doğruya para kazandırması mümkün olmayan alanlarda, fikir, düşünce teorisini ve tartışma üreten entelektüel bir ortam olarak örgütlenmelidir (Kılıçbay, M.A.; 1999: 18)."

SONUÇ YERİNE

"Büyük yürüyüşçüler olmalıyız, değil mi? Yürümeli, yürümeli ve gene yürümeliyiz, birbirinin yanında, birbirinin ayakkabılarını giyerek, biri, ötekini ayakkabılarının içinde yürümeliyiz. (...) Kırılmalıyız, çıplaklığın yanısıra cübbesiz ve pankartsız yürümeliyiz. Temellerinin

(19) "İnsanın kendine karşı işlediği en büyük suç, doğanın kendisine verdiği gücü kullanmaması veya doğasına aykırı kullanmasıdır (Soykan, Ö.N.; 1997: 81)."

(20) "Artık "oluşturmak", insanın oluşturduğunda kendinin de oluştuğu kavramı hiç bilinmiyor. Bizler dışarıdan kurgulanıyoruz: Tüketim toplumu bizleri birbirinin aynı kuklalar gibi monte ve demonte ediyor. Buna karşı çıkmak için ise her bir varlığın teklifine ve özgünlüğüne inanmak gerekir. (...) Öğrenmek, gelişmek, oluşturmak her zaman çaba ister. Zaten şu minicik varoluşumuzun özgünlüğünü ve yeri doldurulamazlığını tanımlayan ne öğrendiğimiz, nasıl geliştirdiğimiz ve neyi oluşturduğumuz değil midir (Tamaro, S.; 1999: 59-60)?"

(18) Akademisyenlerin örgütlü mücadeleye bakış açılarını değerlendiren bir çalışma için bkz. Mihçı (1996).

artık önyargı ve yargı değil, alçakgönüllülük ve anlayış olduğu dünyayı oluşturmak için yürümeliyiz."

**Susanna Tamaro, Sevgili Mathilda,
İnsanın Yürümesini Dört Gözle Bekliyorum,
sayfa: 106.**

Bugün gelinen aşamada, üniversitenin hem bir mekan olarak, hem de üstlendiği işlev açısından yeniden yapılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Sadece üniversiteler değil, bilim adamları ve akademisyenler de bir yeniden yapılmaya, daha doğru bir deyişle, doğalarına yabancı olmayan bir insancılığa gereksinim duymaktadırlar. Bu gereksinimin karşılanabilmesi, bilim adamı ve akademisyenlerin kendilerine bugünkünden daha fazla güvenmelerine, mevcut sorunları algılama ve bu sorunları aşabilme cesaretini göstermelerine, birbirleriyle, içinde buldukları toplumun bireyleri ve özellikle gelecek kuşakları oluşturan genç nesil ile dayanışma içinde olmalarına, mutlak inanca değil, evrenin ve insanın anlamlandırılması çabasına tutku ile sarılmalarına bağlı gözükmektedir. Bütün bunlar sağlandığında, özgür düşünce ve özgür toplumun oluşumu önündeki engellerin en azından bir bölümünün ortadan kalkacağı açıktır.

KAYNAKLAR

- Ataç, N.** (1972), "Günce 1953-1955", Ankara.
- Ayan, D.** (1999), "Üniversite Dışı Bilimsel Kurumsallaşmalar ve Bilimsel Kültür", *Düşünen Siyaset*, 1 (2): 91-101.
- Başkaya, F.** (1999), "Üniversite, Bilim, İktidar", *Düşünen Siyaset*, 1 (2): 57-66.
- Chalmers, A.** (1994), "Bilim Dedikleri: Bilimin Doğası, Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme" (Çev: Arslan H.) 2. Baskı, Ankara: Vadi Yayınları.
- Feyerabend, P.K.** (1991a), "Yönteme Hayır: Bir Anarşist Bilgi Kuramının Ana Hatları" (Çev: İnam A.) 2. Baskı, İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Feyerabend, P.K.** (1991b), "Özgür Bir Toplumda Bilim" (Çev: Kardam A.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göker, E.** (1999), "Homo Academicus: "Yakılacak Kitap"?", *Mürekkep*, 12: 224-230.
- İnam, A.** (1999), "Akademisyen mi, Ak-adam-isyan mı?", *Doğu Batı*, 2 (7):131-140.
- İnam, A.** (1994), "Nasıl Bir Bilim Düşmanıyım?", Chalmers, A., *Bilim Dedikleri: Bilimin Doğası, Statüsü ve Yöntemleri Üzerine Bir Değerlendirme* (Çev: Arslan H.) 2. Baskı içinde, Ankara: Vadi Yayınları, 9-14.
- Kılıçbay, M.A.** (1999), "Hayalimdeki Üniversite", *Düşünen Siyaset*, 1 (2): 17-20.
- Kılıçbay, M.A.** (1995), "Nazik ve Narin Bir Ortaçağ Çiçeği: Üniversite", *Bu Dünyayı Yaşamak İçinde*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 149-156.
- Küçük, Y.** (1985), "Bilimde Yöntem", *Bilim ve Edebiyat İçinde*, İstanbul: Tekin Yayınevi, 577-618.
- Küçük, Y.** (1981), "Önsöz", *Seçme Teknik Çalışmalar İçinde*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları. Yayın No:162, V-XIV.
- Magée, B.** (1990), "Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı" (Çev: Tunçay M.), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mihçı, H.** (1996), "Öğretim Elemanları Örgütlü Mücadeleye Neden "Mesafeli" Bakar?", *ÖES Bülten*, Nisan 96,21:3-6.
- Rosovsky, H.** (1998), "Üniversite: Bir Dekan Anlatıyor" (Çev: Ersoy S.) 10. Baskı, Ankara:TÜBİTAK Yayınları.
- Soykan, Ö.N.** (1997), "Eğip Bükülmeyen Bir Eğitim Nasıl Olmalıdır?", *Felsefe Tartışmaları*, 21: 71-95.
- Tamaro, S.** (1999), "Sevgili Mathilda, İnsanın Yürümesini Dört Gözle Bekliyorum", (Çev: Cendey, E.C.) 17. Baskı, İstanbul: Gendaş.
- Vergin, N.** (1999), "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği", *Doğu Batı*, 2 (7): 37-53.